

Josep PERARNAU I ESPELT

EL REI JOAN I DÓNA FORÇA LEGAL
A LES CÒPIES DEL DICTAMEN DE LA COMISSIÓ ERMENGOL
SOBRE EL LLIBRE DE RAMON LLULL,
{ARBRE} DE FILOSOFIA D'AMOR
(Barcelona, Arxiu Reial (ACA), Canc. r. 1892, f. 217v)

El document ací transcrit és ja conegut perquè Antoni Rubió i Lluch el recollí en el segon volum dels seus *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1921, núm. CCCXV, pp. 306-307. Tot i ésser una transcripció feta de mà de mestre hi ha alguns petits detalls que em semblen justificar la nova transcripció, començant per l'encapçalament, que, tot i ésser considerablement posterior, potser no havia d'ésser omès; però allò que m'ha fet decidir a la nova lectura és el fet que no són assenyalades en la transcripció Rubió les petites frases afegides entre línies, ací col·locades dins parèntesis quadrats, ni, per descomptat, n'és assenyalada la importància.

El text és aquest:

«Raymundi Lulli (*man vald poster*)

«In Ciuitate Barchinone, die .xxv^a. aprilis anno a nativitate Domini M^o.ccc^o.lxxx^o.vii^o, fuit appositum signum, sigillum et decretum domini Regis cuidam publico instrumento clauso per Berengarium de Busquetis, dicti domini Regis scriptorem: quodquidem instrumentum est transumptum a quodam testimoniali publico instrumento, in quo venerabiles et religiosi (R: venerabilis et religiosus, *corr* religiose?) frater Bernardus Ermengaudi, prior provincialis fratrum predicatorum et inquisitor heretice prauitatis in prouincia Aragonum, frater Anthonius Folqueti et frater Franciscus Marmandi, in sacra theologia magistri (!) et quidam alii fratres religiosi in eadem sacra theologia magistri, tam ordinis fratrum predicatorum quam minorum, affirmarunt et pro conclusione tenuerunt (quod *canc*), quod quidam articuli (inuenti in *canc*) [extracti et in latino positi a] quodam libro Raymundi Lulli, de Civitate Maioricarum [intitulato *De (R om) philosophia amoris*], qui condempnati fuerant tempore domini Gregorii pape xj, vt iacent et sunt positi in latino [extra dictum librum], sunt mali et erronei, vt autem continentur in dicto libro sunt veri et catholici, prout hec et alia sunt in dicto instrumento contenta.

Tenor vero dicti decreti sequitur sub hiis verbis: [*Ací devia ésser copiada l'Acta de la Comissió Ermengol, d'acord amb el text notarial que obrava en l'arxiu o*

en la cancelleria reial; acabada la còpia, també notarial, venia el] Signum [] Johannis, Dei gratia, etc., qui huic transumpto nostri mandato facto, auctoritatem nostram impendimus pariter et decretum, ut eidem tanquam (R tanquam) suo originali, in iudicio et extra, fides plenaria impendatur, appositum hic manu fidelis scriptoris nostri, Berengarii de Busquetis, nostraque auctoritate notarii publici in Civitate Barchinone die .xxv. aprilis, anno a natiuitate domini .m^o. ccc^o. lxxx^o. viij^o Regnique nostri secundo. Et ad premissorum euidenciam et maiorem corroboracionem sigillum nostrum apponi iussimus impendenti (R impendenti). Franciscus ça Costa.

(In calce paginae):

Berengarius de Busquetis, mandato Regis facto per vicecancellarium. Probata.

Un mot sobre significació ,política'

Difícilment es podria trobar un document reial més important que aquest a favor i en defensa de Ramon Llull. Potser la seva materialitat és minsa, però la seva significació difícilment podria ésser major.

Davant la impossibilitat material de dedicar-li ara i ací un estudi digne, em limito a indicar algun dels extrems que ja una primera lectura imposa a l'atenció. I la primera és la referència a «quodam testimoniali publico instrumento», que, tal com indiquen les afirmacions següents, no pot ésser altre que l'*Acta de la comissió Ermengol*, darrerament posada a l'abast del possible lector per Jaume de Puig en les pàgines d'aquest anuari, XIX (2000), 362-368, on no he vist que hi hagués cap referència al nostre document.

Què li havia passat al ,testimoniale publicum instrumentum'? Molt senzill, que segurament havia desaparegut de l'arxiu de la inquisició existent a Santa Caterina de Barcelona i n'havia desaparegut en el moment (o poc després) que el mateix rei, Joan I, el 24 de febrer del 1387 havia reconegut la legitimitat del papa Climent VII (d'Avinyó) en aquella situació de Cisma d'Occident. Aquell reconeixement obligà a desaparèixer totes les autoritats subalternes, de les quals s'havia hagut de valdre Pere III el Cerimoniós en els anys 1378-1387, anys en què ell havia obligat a respectar la seva ,indiferència' entre els dos pretesos papes d'aquell Cisma; i per a la inquisició, això representà el cessament d'un personatge que havia manifestat la seva extrema bel·ligerància avinyonista, l'inquisidor Nicolau Eimeric; el substitut figura en el nostre document: «frater Bernardus Ermengaudi, prior provincialis fratrum predicatorum et inquisitor heretice pravitatis in provincia [OP] Aragonum»: ell i la seva comissió, segurament incitats per Pere III el Cerimoniós, tingueren la valentia de demostrar que l'inquisidor Eimeric havia estat un falsari en relació a les tres frases que ell havia ,condemnat' del *Llibre de filosofia*

Raymunda lull

En Comitat de Cataluya de poble de poble que anast dny q' in l'apellat' fien
 appo'ra p'ona p'ella i d'otra dny Rego i d'nda p'bl'os p'ntos clauso p'
 bng' o b'ng'ro en dny Rego q'impore quodquid p'ntos est transp'm
 a quoda r'p'moral' p'bl'os p'ntos iuguo h'ndabls i religio's p'as. En
 comitat de cataluya p'ntos p'ntals p'ntos p'ntos i p'ntos p'ntos p'ntos
 in p'nta Aragon' p'ntos d'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos
 i'ologia magna i quoda aly p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos
 tany o'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos
 quod q' quoda p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos
 p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos
 p'ntos in l'ar'no p'ntos p'ntos i corono' l'or aut p'ntos in dno libro p'ntos
 p'ntos i Cataluya p'ntos p'ntos i alio p'ntos in dno p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos
 in dno p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos

Signum

Jo'ntos in q'ntos dny p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos
 p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos
 p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos
 p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos
 p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos
 p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos
 p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos
 p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos p'ntos

. bng' o b'ng'ro. n.
 . r. p. p. dny
 §

d'amor de Ramon Llull: aquesta demostració de falsedat inquisitorial és la raó d'ésser de l'*Acta de la comissió Ermengol*, a la que ens acabem de referir.

Però amb els canvis d'obediència papal a Santa Ceterina de Barcelona i, doncs, en la província dominicana d'Aragó, aquella acta havia desaparegut totalment i per tant no existia i per tant, els lul·listes no se'n podien valdre per a defensar-se de les acusacions de l'inquisidor Eimeric, ni jurídicament podien demostrar que era un falsari.

I ací ve el sentit del document ara republicat. Encara que no es pogués tenir l'original, el rei manava de fer-ne una còpia, a la qual còpia reial s'havia de donar tanta validesa com a l'original: «huic transumpto nostri mandato facto, auctoritatem nostram impendimus..., ut eidem tanquam suo originali in iudicio et extra fides plenaria impendatur...». I això deu voler dir que d'aquella acta n'hi havia còpia tan primitiva com l'original i aquesta és aquella, a la qual el rei Joan I donava tota la validesa jurídica i per això el nostre document la copiava: «Tenor vero dicti decreti sequitur sub hiis verbis...», que no són transcrits en la còpia de l'Arxiu Reial, però sí que hi són suposats.

Un altre petitíssim detall; d'aquella acta només són recordats ací de forma nominal dos signataris; «frater Anthoius Folqueti et frater Franciscus Marmandi, in sacra theologia magistri», dels quals l'Acta fa constar que eren, com Bernat Ermengol, «de dicto ordine predicatorum» («ATCA», XIX (2000), 362, líns. 439-440); els altres, franciscans, no són esmentats de forma nominal, ans només amb l'esment genèric d'«alii fratres religiosi». Allò que interessava, davant el fet que les actuals autoritats dominicanes havien fet desaparèixer el document Ermengol, era fer constar que aquest havia estat signat per tres mestres de l'Ordo praedicatorum, Ermengol, Folquet i Marmand.

I com a primer tast de la importància d'aquesta lletra reial, ja és suficient. Una cosa em sembla clara: ningú no ha fet tant a favor de Ramon Llull i la seva doctrina com el comte de Barcelona i rei dels regnes e terres de la Corona d'Aragó com Pere III el Cerimoniós, al qual almenys en aquest punt es mantingué fidel el seu fill Joan I. I no tindria cap empatx a acceptar que la decisió d'escriure la nostra lletra fou una victòria per al grup de lul·listes que gravitaven entorn del Palau Reial de Barcelona, els puríssims, per tant lul·lians, de la Confraria del Senyor Rei: fou un de tants episodis en una lluita que Nicolau Eimeric mantingué viva fins a la seva mort; l'etapa que va fins al 1389 ha estat estudiada per Jaume de Puig en el seu article d'«ATCA», XIX (2000), 9-138; moltes d'aquestes pàgines s'ocupen de l'*Acta de la Comissió Ermengol*.

La col·laboració de la casa reial barcelonina i la Comissió Ermengol havia obtingut una victòria esclatant: el Gran Inquisidor, si fins aleshores havia bombardejat a pleret la seva gran víctima, Ramon Llull, a partir d'aquell moment d'entorn el 1386-1388, i molt més des de darreries de 1394, en què Pero de Luna-Benet XIII s'havia assegut en la càtedra pontifícia d'Avinyó, es trobaria a la defensiva amb la necessitat peremptòria de publicar una apologia seva darrere l'altra, sense que mai pogués demostrar que les seves acusa-

cions responien a text i doctrina de mestre Ramon, ans només a seves interpretacions subjectives. Ell, que tan bé coneixia les decretals dels papes, segurament recordava que en virtut de la *Multorum querela* de Climent V, podien caure damunt ell, per les seves acusacions falses, les penes canòniques que ell havia apilotat damunt l'obra catalana de Ramon Llull. Li calia defensar-se!

Però la gran aportació d'aquesta lletra reial no és la de donar validesa jurídica, ans la de confirmar l'autenticitat i per tant la validesa històrica de l'Acta de la comissió Ermengol.

Sobre la relació, no excessivament amistosa malgrat d'ésser germans d'hàbit, entre Nicolau Eimerich i Bernat Ermengol, hom pot veure les *Notes sobre l'actuació inquisitorial de Nicolau Eimeric*, de Jaume de Puig, dins «Revista Calana de Teologia», XXX (2003), 223-230, en particular 226-228, nota 18.

Una cosa em sembla qua la carta deixa clara: tot i que el rei Joan I i Nicolau Eimeric coincidissin en l'obediència aviyonesa, el rei es distancià d'Eimeric i es mantingué fidel en la línia dinàstica del seu pare, la de protegir memòria i obra de Ramon Llull.

En el darrer moment puc afegir aquesta indicació: per al tema de la posició de la Casa Reial en relació a la Província Dominicana d'Aragó, cal tenir ben present la lletra de Pere III el Cerimoniós al Capítol Provincial de Xàtiva, de Sant Miquel de Setembre 1379, en la qual, confirmada la seva posició d'indiferència envers els dos pretesos papes, manava: «[dicimus et mandamus']... quod nullum vicarium vel presidentem vestrum... admitatis, nisi... fr. Bernardo Ermengaudi... ut vero Priori provinciali...»; la lletra és signada a Barcelona, 5 set. 1379 i es justifica pel fet que Bernat Ermengol era el Prior Provincial abans de la mort de Gregori XI, papa anterior al Cisma; es conserva a Saragossa, Biblioteca de la Facultat de Filosofia i Lletres, ms. 185, pp. 465-466; acaba d'ésser parcialment publicada per Laureano ROBLES, *San Vicente y el Cisma de Occidente*, dins *En el món de Sant Vicent Ferrer*, a cura d'Emili CASANOVA i Jaume BUIGUES, Paiporta, Editorial Denes 2008, p. 132.

Barcelona, 4 de juliol 2009